

Kiadatlan megemlékezés LÁSZLÓ Ferencről 1937-ből

(Kivonat)

KOVÁCS István (1880–1955), akit sokan Erdély legjelentősebb magyar régészének tartanak, Kézdivásárhelyen született, és diákja volt a sepsiszentgyörgyi Székely MIKÓ Kollégiumnak. Sepsiszentgyörgyhöz, a Székely Nemzeti Múzeumhoz szoros kapcsolatok fűzték, régiségárát is részben ő rendezte, személy szerint pedig a nagy igazgató-őr, CSUTAK Vilmos sógora volt. 1937-ben a Múzeum a nagy párosról, LÁSZLÓ Ferencről és az előző évben elhunyt CSUTAK Vilmosról kívánt volna megemlékezni. Az eddig lappangó szöveg megírására akkor kérték fel KOVÁCS Istvánt. A sokoldalú tudós, pedagógus, intézményvezető, sokgyerekes családapa LÁSZLÓ Ferencről tudott dolog, hogy neki köszönhető a Múzeum európai hírneve. Múzeumi tevékenységére mégis újdonság ásatási módszerének értékelése – külön iskolának tekintendő, írja KOVÁCS István, többről van szó esetében, mint a kolozsvári PÓSTA Béla régésziskola vonzásköréről. Különös súlyt ad a megállapításnak az, hogy éppen a PÓSTA-iskola legjelentősebb képviselője veti papírra. NAGY Géza erdélyi értékeléséhez is figyelemreméltó adalék a vonatkozó szövegrész. A megemlékezés másrészt máig tanulságos megközelítést adja a kisebbségi magyar múzeumügynek, és olyan adalékokkal szolgál, amelyek jobb esetben csak évekkel később, azóta elfeledten látnak napvilágot, pl. a múzeum szervezte két világháború közti székelyföldi kutató-

utak rendkívüli jelentőségének összegzése, az állandó magyar skanzen ügyében megvalósítottak kiemelése, valamint a múzeum szerepe az erdélyi magyar közművelődésben. (A szerk.)

Bevezető sorok KOVÁCS István írásához

A Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető tanácsa 1937 tavaszán elhatározta, hogy az ősz folyamán ünnepélyesen megemlékezik a múzeum két igazgató-őréről, az intézmény felemelkedésében kimagasló szerepet játszó LÁSZLÓ Ferencről (1873–1925) és CSUTAK Vilmosról (1878–1936). A rendezvényt előkészítendő, KERESZTES Károly ügyvezető alelnök és FELSZEGHI István igazgató-őr 1937. május 28-án azzal a kéréssel fordult KOVÁCS István kolozsvári régészhez, egyetemi magántanárhoz, mint a múzeum „régí jó barátjához és munkatársához s a néhai dr. LÁSZLÓ Ferenc egyik legjobb ismerőjéhez”, hogy az ünnepélyen méltassa LÁSZLÓ munkásságát¹. KOVÁCS István 1937. augusztus 22-én küldte el megemlékezése kéziratát. Kísérőlevelében kéri, hogy írását szíveskedjenek „írógéppel lemásoltatni, és ha érdemesnek találják, arra alkalmas eggyénnel az emlékünnapélyen felolvastatni, mert magam, előreláthatólag nem leszek abban a helyzetben, hogy személyesen megjelenhessek.” Írását jellemezve, levelét így folytatja: „A megemlékezés se életrajzi, se munkásságról szóló adatokat, taxatív felsorolva, nem tartalmaz. Inkább személyes remineszcenciákon épül fel, és azért lehetséges, hogy itt-ott hosszadalmasabb a kelleténél, amin – az általános tenor bántása nélkül – lehetséges változtatni.” Befejezésül hozzáteszi: „Ha bármi okból nem használhatnák, szíveskedjenek irattárba betenni. A néhai jó barát iránti tiszteletet ez esetben is – úgy érzem – leróttam.”² Augusztus 25-én FADGYAS Annának, a Múzeum mindennapi teendőit évtizedeken át hűségesen ellátó titkárnőjének levelezőlapot küld, amiben arra kéri, hogy ha gépelésre kerülne sor, legyen figyelemmel esetleges elírásaira³. KERESZTES ügyvezető alelnök és FELSZEGHI igazgató-őr

* Iași, RO-6600, Of.p. 9, C.p. 1802

október 18-án válaszol KOVÁCS Istvánnak⁴. Megköszönik írását, ami „Nem múlta idejét, mert az emlékünnepegy csak a tél vagy a tavasz folyamán lesz”. Tudatják továbbá, hogy „A kéziratot legépelítettük és most arra kérjük, hogy annak idején szíveskedjék személyesen eljönni az emlékünnepegyre, mert sokkal közvetlenebb és kedvesebb lesz, ha a tanár úr fogja felolvasni a megemlékezést. Természetesen kellő időben értesíteni fogjuk az időpontról és a leutazással járó költségeit szívesen hordozzuk.”

A tervezett emlékünnepegyre és a felolvasásra több mint valószínű, hogy nem került sor. Sem a múzeum irattárában, sem a sajtóban nem maradt nyoma – a szervezők erejét a skanzen felavatása köthette le, amelyhez mindkét ünnepelendőnek oly sok köze volt. A szöveg kéz- és gépirata – a fentebb említett levelezéssel egyetemben – mindenesetre bekerült a Székely Nemzeti Múzeum irattárába, és átvészelte az utóbbi hat és fél évtized viszontagságait. Ha késve is, KOVÁCS István születésének 120., LÁSZLÓ Ferenc halálának 75. évfordulóján most végre napvilágot láthatnak a dokumentumértékű megemlékező sorok.

*

KOVÁCS István írása elé kívánczok néhány sor a szerző és a méltatott személy alakjáról, Erdély tudományos és művelődési életében betöltött szerepéről.

KOVÁCS István Kézdivásárhelyen született 1880. augusztus 21-én. Mint írásából is kitetszik, a középiskolai tanulmányait Kolozsvárt kezdte, de Sepsiszentgyörgyön, a Székely Mikó Kollégiumban érettségizett, 1898-ban. Osztálytársával, CSUTAK Vilmosmal együtt a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem bölcsészkarán folytatta tanulmányait – később sógora lett; 1902-ben történelem–földrajz szakos tanári oklevelet szerzett. PÓSTA Béla tanítványaként érdeklődése a régészet és ókortudomány, közelebbről a numizmatika felé fordul. Már egyetemi hallgatóként az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményének gyakornoka, 1906-tól pedig osztályvezetője. Numizmatikai ismereteit Strasbourgban és Berlinben mélyíti el, bejárja Európa nagy múzeumait (1907–1908). 1910-ben dok-

torál a Kolozsvári Egyetemen **Etruria pénzrendszere** című disszertációjával, amit francia nyelven teljes egészében közreadott a Milánóban megjelenő *Rivista Italiana di Numismatica* is (vol. XXIV, 1911). 1913-tól szűkebb szakterülete, az éremtan magántanára.

Mint PÓSTA Béla régészeti iskolájának kiemelkedő egyénisége, KOVÁCS István a modern régészet egyik – ma is számon tartott – úttörője volt. 1901-től végzett rendszeres terepmunkát, folytatott ásatásokat. Kutatásainak eredményeit javarészt a PÓSTA Béla alapította, európai színvonalú *Dolgozatok–Travaux* című régészeti szemlében közölte⁵. Apahidai, kolozskor-pádi, maroszentannai, mezőbándi rendszeres telep- és temetőfeltárásai, példás, ma is dokumentum értékű publikációi jelentősen hozzájárultak Erdély réz-, bronz-, vas- és népvándorlás korának, a szkíták, kelták, gótok, gepidák és avarok régészeti hagyatékának megismeréséhez⁶.

A világháború és következményei törést okoztak KOVÁCS István életében, munkásságában is. A harctérre kerül, orosz hadifogságba esik (1916). Betegen tér haza 1918-ban; a terepmunkáról jószerével le kell mondania. 1920-tól az időközben gazdát cserélt Érem- és Régiséggyűjtemény alapján létrehozott kolozsvári Ókortudományi Intézet (Institutul de Studii Clasice) munkatársa. PÓSTA Béla 1919-ben, az impériumváltozás előestéjén bekövetkezett halála után Dimitrie M. TEODORESCU Bukarestből átszarmazott professzor lett a főnöke. 1938-ban nyugdíjazták. Ebben az időben jelenteti meg tanulmányát – immár román nyelven – a marosdécsei rézkori temetőről, melybe a Fekete-tengertől északra fekvő sztyeppék népének a Kárpát-medencébe betelepülő egyik korai csoportja temetkezett⁷.

Az 1940-es évek első felében a *Dolgozatok* örökébe lépő, ROSKA Márton (1880–1961) szerkesztésében Kolozsvárott megjelenő *Közlemények* hasábjain értekezik⁸. Újra-közli a marosdécsei temetőről írott dolgozatát⁹, foglalkozik a honfoglaló magyarság harcmódorával¹⁰, és publikálja a kolozsvári Zápolya-utcában 1911-ben feltárt magyar honfoglaláskori sírokat¹¹. (A temető feltárását LÁSZLÓ Gyula

folytatta 1941–1942-ben¹².) Élete utolsó éveit visszavonultan töltötte. Kolozsvárt halt meg 1955. augusztus 15-én, néhány nappal élete 75. évének betöltése előtt. Halála alkalmából KELEMEN Lajos és SZÉKELY Zoltán méltatta életművét a Román Tudományos Akadémia kolozsvári, illetve bukaresti szakfolyóirataiban¹³. Nevét, munkásságát számon tartják a lexikonok, enciklopédiák, bibliográfiák, tanulmányait, forrás értékű ásatási beszámolóit ma is idézik a szakirodalomban¹⁴.

*

LÁSZLÓ Ferenc élete és sokrétű munkássága elválaszthatatlanul összefonódik a Mikó Kollégium és a Székely Nemzeti Múzeum történetével. Alakját itt épp csak felvillantjuk; tanári, múzeumőri és közéleti tevékenységéről, tudományos pályájáról gazdag irodalom áll rendelkezésre¹⁵. 1873. június 28-án született Sepsiszentgyörgyön. Középiskolai tanulmányait szülővárosában, az akkor még algimnáziumként működő Székely Mikó Kollégiumban kezdte és a Kolozsvári Református Kollégiumban folytatta, itt érettségizett 1892-ben. Ugyanazon év őszén beiratkozott a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem természetrajz–földrajz szakára. 1896-ban végezte, és a doktorátust is megszerzi **Adatok a magyarországi füzek szövettanához** című értekezésével, amely nemcsak önálló füzetben, de a Kolozsvárt szerkesztett *Magyar Növénytan Lapok*ban (XIV, 1896, 17–64) is megjelent. Kinevezik az egyetem KANITZ Ágost professzor vezette növénytan tanszékére tanársegédnek (miután e teendők egy részével már utolsó éves hallgatóként megbízták). Amikor hazahívják az időközben főgimnáziummá lett Mikó Kollégium megüresedett természetrajz–földrajzi tanszékére, lemond az egyetemi pályáról, s 1897 ősztől már egykori iskolájában tanít. 1901-ben a Székely Nemzeti Múzeum órévé választják. Tanári hivatása mellett negyedszázadon át látta el önként vállalt tisztét; országrésze volt abban, hogy a múzeum modern, az országhatárokon túl is számontartott művelődési intézménnyé és tudományos műhellyé vált. Ő maga, mint láttuk, természetrajzusként indult, majd foglalkozott néprajzi gyűjtéssel is, s vezette

a Sepsiszentgyörgyön 1898-ban felállított meteorológiai megfigyelő állomást. Ám neve mindenekelőtt módszeres erősi ásatásai és a Felső-Olt medencéje más festett kerámiás őstelepein végzett kutatásai révén vált ismertté. 1925. szeptember 16-án bekövetkezett váratlan halála alkalmából az európai régésztudomány olyan jeles személyiségei méltatták életművét, mint V. Gordon CHILDE angol régészprofesszor és Vasile PÁRVAN, a Román Tudományos Akadémia főtitkára¹⁶.

*

Noha tanulmányaik befejeztével távol kerültek egymástól, LÁSZLÓ Ferenc és KOVÁCS István a kolozsvári református kollégiumban kezdődő barátsága akkor mélyült el igazán, amikor múzeumi munkásként, régészként hivatásuk ugyanarra a szakterületre szólította őket. LÁSZLÓ Ferenc is a kolozsvári régészeti iskola vonzáskörében vált archeológussá, és szoros szálak fűzték a Mesterhez, PÓSTA Bélához és tanítványaiból lett munkatársaihoz, különösen KOVÁCS Istvánhoz és ROSKA Mártonhoz. LÁSZLÓ Ferenc 1908-ban részt vett a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége által Kolozsvárott megrendezett régészeti tanfolyamon, ahol az éretnen kérdéseiről épp KOVÁCS István tartott előadást¹⁷. Több alkalommal végeztek együtt terepkutatásokat, s KOVÁCS István az erősi ásatásokat is megtekintette – tanúság erre nemcsak itt következő megemlékezése, hanem LÁSZLÓ Ferenc nem egy ásatási beszámolója is¹⁸. LÁSZLÓ Ferenc segítségére volt KOVÁCS Istvánnak a Gyergyóditró határában előkerült sziklakarcolatok felkutatásában, és saját gyűjtésű összehasonlító anyagát is rendelkezésére bocsátotta¹⁹. KOVÁCS István vállalta a Székely Nemzeti Múzeum éremgyűjteményének a rendezését; 1913 nyarán több mint egy hónapot (augusztus 12–szeptember 17) szentelt ennek a munkának, s noha olykor napi tíz órát is dolgozott, nem sikerült befejeznie²⁰. Adataink szerint 1925 nyarán, röviddel LÁSZLÓ Ferenc halála előtt találkoztak utoljára, amikor CSUTAK Vilmos és HORVÁTH István társaságában négyesben vizsgálták át a Sepsiszentgyörgy melletti Gémvára őskori települését²¹.

*

KOVÁCS István egy diákcserny felelevelésével indítja írását, a diákcserny színhelye a kolozsvári Református Kollégium, ideje 1892 tavasza volt. LÁSZLÓ Ferenc érettségi előtt álló VIII.-os, KOVÁCS István II. gimnazista. Ekkor ismerkednek meg. Visszaemlékezésében KOVÁCS István jó lélekismerőre valló élelátással eleveníti meg LÁSZLÓ Ferenc már fiatal korában kirajzolódó egyéniségét, jellemvonásait. Ez a portré, amelyet egy hivatásának élő, kötelességtudattól áthatott, a közösség javát saját érdekei fölé helyező egyéniségről fest KOVÁCS István, csak megerősíti azt a képet, amelyet mellette élő, hozzá közel álló ismerői alakítottak ki LÁSZLÓ Ferencről, a tanárról, muzeológusról, tudósról, közéleti férfiről, családfőről és nem utolsó sorban az emberről²².

KOVÁCS István hosszasan méltatja LÁSZLÓ Ferenc múzeumgyarapító munkásságát, a régészet területén kifejtett tevékenységét. „Nyugodt lélekkel megállapíthatjuk – írja –, hogy ezen a téren is többet nyújtott, mint amennyire vállalkozott és mennyit tudott volna még adni, ha a Gondviselő sors el nem szólítja körünkől!” Érdemes felfigyelnünk arra, hogy még a hivatásos régész KOVÁCS Istvánt is meglepte az a mindenre kiterjedő gondosság, amivel LÁSZLÓ Ferenc megszervezte és lebonyolította eródsi ásátásait. A legtöbb, tájainkon mostoha körülmények között dolgozó régész számára mondhatni még manapság is elérhetetlen, hogy az ásátás színhelyén fedél legyen a feje felett, asztalnál ülve írhasa naplóját, tanulmányozhasa a már megtisztított, megmosott, tálcára helyezett leleteket. Megszívlelendő az az észrevétele is, hogy a véletlenszerűen, kellő előzetes dokumentálás nélkül elkezdett ásátással szemben milyen előnyökkel jár az eleve hosszabb lefolyásra tervezett, gondosan előkészített ásátás – mint amilyen az eródsi is volt.

A moldvai, besszarábiai, galíciai, ukrainai lelőhelyekről már a 19. század utolsó évtizedeiben ismeretessé vált festett kerámiás (ma Eróds–Cucuteni–Tripolje néven emlegetett) késő neolitikus–rézkori kultúra jelentőségének tudatában LÁSZLÓ Ferenc már 1904-ben tervbe vette

az eródsi több rétegű eróditett őstelep feltárását. Az 1907-ben elkezdett és a világháború küszöbéig, 1913-ig folytatott, majd 1925-ben újra felvett, de LÁSZLÓ Ferenc halála miatt ismét félbeszakadt ásátások új fejezetet nyitottak az Eróds–Cucuteni–Tripolje kör, de mondhatni az egész kelet-európai neolitikum és rézkor kutatásában²³. Hubert SCHMIDT berlini tudóst megelőzve, aki 1909–10-ben végzett kutatásokat a moldvai Cucuteni falu (Iași megye) határában fekvő névadó lelőhelyen, LÁSZLÓ Ferenc elsőként folytatott rendszeres ásátásokat a kelet-európai festett agyagművesség kultúrájának egy településén. Ő tárta fel elsőként e műveltség népének lakóházait és azok berendezését – tűzhelyeket, kemencéket, edényeket, eszközöket s a mindennapi élet egyéb tartozékait²⁴. Amikor hozzáfog az ásátáshoz, már hat évi tapasztalat áll mögötte és tudatában van a korábbi kutatások módszertani fogyatékoságainak, a régészet iránt támasztott új követelményeknek. 1907 augusztusában próbaásátást végez, s az így szerzett tapasztalatok birtokában októberben kezdi el a település feltárását. Kutatásainak szükségességét így indokolja: „Erről a telepről már korábban több értékes tárgy jutott különböző gyűjteményekbe. Azonban rendszeres ásátás, aminek segítségével a leletkörülményeket, a rétegek fekvését és a telepre vonatkozó egyéb lényeges adatokat pontosan meg lehetett volna állapítani, mostanáig nem történt²⁵. Már az első ásátási évről írott jelentése arról tanúskodik, hogy LÁSZLÓ Ferenc igen világosan látta a modern régészeti kutatás célját és következetesen alkalmazta a cél eléréséhez elengedhetetlen módszereket: „Az ásátás színteréről a talált tárgyak lelőhelyének megjelölésével 1:100 méretben pontos alaprajzot s az első ép szelvényről a rétegek pontos feltüntetésével ugyanilyen méretű homlokrajzot vettünk fel. Általában az egész munkálatot a lehető legnagyobb körültekintéssel és gondossággal végeztük, hogy minden leletkörülményről tájékozódást nyerjünk. Ezek az aprólékos adatok adják meg a leletek igazi tudományos értékét. Éppen ezért nem arra fektettük a súlyt, hogy minél több tárgyat gyűjtsünk, hanem hogy lépésről lépésre előre haladva minden tényt

gondosan megfigyeljük. A felvett rajzok, naplójegyzetek a későbbi feldolgozás nélkülözhetetlen segédeszközei.”²⁶ Megfigyelései alapján és a szakirodalom ismeretében kezdettől fogva helyesen állapította meg a település korát: „A leírt lelőköriülmények, a talált használati tárgyak s az idevágó irodalmi adatok mérlegelése alapján a Tyiszk-hegyi őstelep eddig feltárt rétegeinek kialakulását az újabb kőkorszak végső idejéből valónak kell tekintenünk.”²⁷

LÁSZLÓ Ferenc kora egyik legképzettebb régészévé vált, aki ásatási megfigyelései, a leletek gondos összehasonlító tanulmányozása révén a rég letűnt korok emberének életét, mindennapjait, kultúráját igyekezett feleleveníteni, a művelődéstörténet körébe emelve a földben rejtőző tárgyi emlékek kutatását, vizsgálatát. A pályatárs KOVÁCS István is csak őszinte sajnálatát fejezheti ki amiatt, hogy LÁSZLÓ Ferenc életműve torzóban maradt: ásatásainak anyagát csak részben dolgozhatta fel és publikálhatta. Ám amit leírt, időtállóan bizonyult, gondosan összeállított ásatási dokumentációja – naplói, rajzai, fényképfelvételei, leltárai – pedig munkája folytatására szólít. A Székely Nemzeti Múzeum általa megalapozott régészeti gyűjteménye mit sem veszített értékéből, ma is vonzza nemcsak a tudományos érdeklődéssel közeledő hazai és küldföldi szakembereket, hanem a távoli múlt emlékei iránt fogékony szélesebb közönséget is.

Noha LÁSZLÓ Ferencet elsősorban mint régészt tartja számon a tudományos világ, ő maga – mint KOVÁCS István méltatásából is kitetszik – tanári hivatása mellett mindenekelőtt múzeumának élt. A múzeumalapító szándékával összhangban vallotta, hogy az intézmény elsőrendű feladata a székelység és a Székelyföld az idő múlásával s az idők változásával megállíthatatlanul pusztuló értékeinek megmentése, megőrzése és közkinccsé tétele; hitt a múzeum lélekformáló, azonosságtudatot szilárdító erejében. „Pusztulunk, veszünk – írja 1913-ban. A régi jó székely szokásokkal és erkölcsökkel együtt eltűnt és tűnőfélben van a székely népviselet. A székely asszonyok és leányok a maguk kezével font, szőtt és varrott ruhák helyett

bécsi rongyban járnak. Pantalonot vesz magára nem egy székely gazda is. A tulipántos bútorok az odorba s a szín alá, s onnan a tűzre kerültek. A festett cserépkorsókat és tányérokat idegenből hozott pléhedényekkel cserélték ki. Eltűntek a temető kopjafái is. Eltűnik az idő rohanó forogtatagában a fűrő-faragó székely ember legszebb alkotása: a galambbúgos székely kapu is!”²⁸ A múzeum, „a székelység kincsháza” hivatott arra, hogy a múlt értékeit megmentsse a jelen és az eljövendő nemzedékek okulására: „Aranynál és ezüstnél és minden más földi jónál értékesebb kincseket, a székely néplélek drága alkotásait őrzi ez az épület. Élettelenné látszó és mégis élő, a múltat megelevenítő, a jelent megörögzítő, tudást mélyítő, ízlést nemesítő, hitet erősítő, oktatásra és nevelésre hivatott, ékesen beszélő tárgyakat, amiket századokon keresztül a székely ész kigondolt és a székely kéz megmunkált: fogad falai közé ez az impozáns épület.”²⁹ „Ne legyen múzeumunk elrejtett kincs – írja másutt –, hanem változzon át a székelység lelkében lelki gazdagsággá, hogy igazi célját elérhesse és kulturális feladatának megfelelhessen.”³⁰

KOVÁCS István a lényegre tapint, amikor LÁSZLÓ Ferenc munkásságának méltatása kapcsán külön is kitér arra, hogy a múzeum csak akkor töltheti be igazán rendeltetését, ha munkatársai egyaránt hivatásuknak tekintik a gyűjtemények gyarapítását és rendezését, a szakszerű kutatómunkát, az országos és nemzetközi tudományos élet vérkeringésébe való bekapcsolódását és – nem utolsó sorban – az intézményt éltető nagyközönséggel való kapcsolatok ápolását, elmélyítését. Úgy hisszük, ezek az intelmek ma is megszívlelendők, amikor özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília a székely népnek adományozott magángyűjteményéből kinőtt Székely Nemzeti Múzeum alapításának 125. évfordulójára emlékezünk.

Jegyzet

1. Dr. KERESZTES Károly ügyvezető alelnök és FELSZEGHI István igazgató-őr gépirásos levele Dr. KOVÁCS Istvánhoz a Székely Nemzeti Múzeum / Muzeul Național Săucesc fejléces papírján. Iktatószám: 130–1937. SzNM irattára.
2. KOVÁCS István kézirásos levele a Székely Nemzeti Múzeum ügyvezető tanácsának. Érkezett – a levélen található feljegyzés szerint – 1937. szept. 29. Iktatószám: 239–1937. SzNM irattára.
3. KOVÁCS István levele FADGYAS Annának. SzNM irattára. A postai bélyegző kelte: 1937. aug. 29. Feltehető, hogy az igazgató-tanácschoz címzett levél is augusztusban (és nem szeptemberben) érkezett; figyelemtelenségből kerülhetett rá a szept. 29-i érkezésre utaló dátum, esetleg késve iktatták. A kézirásos szöveget FADGYAS Anna gépelte le, a gondozás során kijavítottuk úgy a gépelési hibákat, mint a KOVÁCS Istvánnak tulajdoníthatókat, illetve a jegyzetketben nyomom követtük az eredeti megfogalmazáshoz képest még általa tett javításokat.
4. A levél iktatószáma: 239–1937. SzNM irattára.
5. Teljes címén: *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* – Travaux de la Section Numismatique et Archéologique du Musée National de Transylvanie, 1, 1910–10, 1919. A kolozsvári régészeti iskoláról és kiadványáról lásd: CSORBA Csaba, **PÓSTA Béla kolozsvári régészeti iskolája és a „Dolgozatok”**. A Debreceni Déry Múzeum Évkönyve 1969–1970 (1971), 117–146.
6. Lásd: **Az apahidai őskori telep és La-Tène temető – La station préhistorique et le cimetière de l'époque La-Tène d'Apahida**. *Dolgozatok*, 1911, 1–69; **A maroszentannai népvándorláskori temető – Cimetière de l'époque de la migration des peuples à Maroszentanna**. *Dolgozatok*, 1912, 250–367; **A korpádi őskori telep – La station préhistorique de Korpád**. *Dolgozatok*, 1913, 1–17; **A mezőbányi ásások. Őskori telepnyomok és temető, La-Tène fázisú temetkezés, népvándorláskori temető – Les fouillages de Mezőbány. Traces de stations et de cimetières de l'âge du bronze; sépulture à la La-Tène; cimetière du temps des migrations des peuples**. *Dolgozatok*, 1913, 265–429; **A marosvásárhelyi őskori telep, skytha- és népvándorláskori temető – Station préhistorique de Marosvásárhely; cimetière de l'époque schyte et de la migration des peuples**. *Dolgozatok*, 1915, 226–325.
7. **Cimitirul eneolitic de la Decea Mureșului**. *Anuarul Institutului de Studii Clasice*, 1928–1932, 89–101.
8. A kiadvány teljes címe: *Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* – Mitteilungen der Numismatisch – Archaeologischen Abteilung des Siebenbürgischen Nationalmuseums, 1, 1941–4, 1944.
9. **A marosdécei rézkori temető – La cimetière de l'âge du cuivre de Marosdéce**. *Közlemények*, 1944, 3–21.
10. **Hogyan használta a honfoglaló magyar a szabályt? – Ein Beitrag zur Benützung des ungarischen Säbels der Landnahmezeit**. *Közlemények*, 1941, 129–131.
11. **A kolozsvári ZÁPOLYA-utcai magyar honfoglaláskori temető. – Der landnahmezeitliche Friedhof von Kolozsvár, ZÁPOLYA-Gasse**, *Közlemények*, 1942, 85–118.
12. LÁSZLÓ Gyula, **A Kolozsvár ZÁPOLYA-utcai honfoglaláskori temető**. *Erdélyi Múzeum*, 1942, 578–584.
13. KELEMEN Lajos, **Ștefan KOVÁCS (1880–1955)**. *Studii și Cercetări de Istorie*. Academia RPR, Filiala Cluj, 1956, 177–179; SZÉKELY Zoltán, **KOVÁCS Ștefan, 21. VIII. 1880–15.VIII. 1955**. *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, București, 1956, 465–467.
14. Lásd pl.: **Enciclopedia istoriografiei românești** (coordonator științific Ștefan ȘTEFĂNESCU), București, 1978, 194; **Romániai Magyar Irodalmi Lexikon**, 3 (Főszerkesztő DÁVID Gyula), Kriterion, Bukarest, 1994, 163–164; KÖNYA Ádám, **A Mikókból indultak...**, Médium, Sepsiszentgyörgy, 2000, 43; BANNER János–JAKABFFY Imre, **A Közép-Dunamendecé régészeti bibliográfiája**. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954, 147, 183, 194, 233, 241, 285, 385, 392, 426, 496, 518, 533.

15. Lásd: LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány. Válogatott frások**. LÁSZLÓ Attila gondozásában és előszavával, Kriterion, Bukarest, 1978. A kötet első része (10–102 lap) külön-külön tanulmányban mutatja be LÁSZLÓ Ferenc életét (ifj. LÁSZLÓ Ferenc és LÁSZLÓ Attila), a pedagógust (DEBRECZY Sándor), a természetrajzost, valamint a néprajzos muzeológust (KOVÁCS Sándor, GAZDA Klára) és a régészt (LÁSZLÓ Attila). A függelék (207–212 lap) tartalmazza LÁSZLÓ Ferenc fontosabb életrajzi adatait, munkáinak jegyzékét és az életéről, munkásságáról addig megjelent irodalmat. Lásd még: KICSÍ Sándor, **Kisebő sorok CSUTAK Vilmos: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötven éves jubileumára, Sepsiszentgyörgy, 1929. A Székely Nemzeti Múzeum kiadása című reprint kiadvány mellé**, Castor és Pollux Könyvkiadó, Budapest, 1988, 22 lap; **Romániai Magyar Irodalmi Lexikon**, 3, Kriterion, Bukarest, 1994, 331–332; KÖNYA Ádám, **A Mikókból indultak...**, Sepsiszentgyörgy, 2000, 28–29.
16. V. Gordon CHILDE, **Dr. Ferenc LÁSZLÓ**. *Man*, 1925, 179; V[asile] P[ÁRVAN], **Nécrologie**. *Dacia*, I, 1924 (1927), 368.
17. LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány. Válogatott frások**. Bukarest, 1978, 80–81, további irodalommal.
18. Lásd pl. LÁSZLÓ Ferenc, **Ásások az erdősi őstelepen (1907–1912)**. **I. Közlemény**. *Dolgozatok – Travaux*, 1914, 285.
19. **Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1913. évi állapotáról**, 16; KOVÁCS István, **A tászoloketi sziklakarcolatok**. *Dolgozatok*, 1914, 229–276; LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...**, 72, 90, 223 (41. jegyzet).
20. **Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1913. évi állapotáról**, 24.
21. LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...**, 40.
22. Uo., 209–212: LÁSZLÓ Ferenc életéről és munkásságáról megjelent irodalom.
23. Uo., 75–102 (LÁSZLÓ Ferenc, a régész), további irodalommal.
24. Uo.
25. **Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1907. évi állapotáról**, 15.
26. Uo., 16.
27. Uo., 18.
28. LÁSZLÓ Ferenc, **A Székely Nemzeti Múzeum galambbúgos kapui**. *Független Székelység*, Sepsiszentgyörgy, 1913, 100. sz. (Újraközölve: LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...**, 174–177.)
29. LÁSZLÓ Ferenc, **A székelység kincsháza**. *Székely Nép*, Sepsiszentgyörgy, 1922, 31. sz. és *Magyar Nép*, Kolozsvár, 1922, 14. sz. (Újraközölve: LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...**, 178–180.)
30. LÁSZLÓ Ferenc, **A Székely Nemzeti Múzeum berendezése**. *Székely Nép*, 1923, 26. sz. (Újraközölve: LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...**, 181–183.)

Emlékezés

dr. LÁSZLÓ Ferencről, a

Székely Nemzeti Múzeum igazgató-őréről

Írta: egy őszinte, jó barát

A kolozsvári református öreg kollégium belső udvarán a nagy csengő egyet kondult. Egy-két perces szünet után újlag felhangzott az épület minden zugát betöltő éles hang. A kollégium falai között egyébként mély csend ült; a csengő átható hangját nem zavarta a máskor morajló gyermekzsivaj: húsvéti vakációra távozott pár nappal előbb az ifjú had. Csupán egy-két felső osztályos és ugyanannyi fiatalabb tanuló töltötte – kényszerből az iskola falai közt a tavasz lehetővé áthatott szünidőt. 1892-t írtak. Alig ütötte el a reggeli hét órát. Máskor a csengő hangját nyomon követte az ajtó becsapódása, melyen át a cursor távozott, most a harmadik csengetés után került elő izgalomtól piros

arccal egy pepitaruhás fiatal gyerek, aki ruháját, melyet most kaposdott magára, szaladás közben próbálta rendbeszedni. Egész lényén látszott, hogy a korát meghaladó szolgálat, melyre szükségből a tegnap osztották be, izgalommal tölti el: büszke rá, de egyben meghatott a feladat bizonytalansága miatt, melyre a csengő szava hívta. – A kollégiumban lakó egyik nyolcadikos osztályos diák állt a csengő mellett, még kezében tartotta a csengő szíját, amikor a fiatal gyerek, egy második osztályos annak rendje és módja szerint jelentkezett nála szolgálattételre. Vidáman, széles mosollyal a szája körül szólt a gyerekekhez: szervusz, Pista, tudod-e mi lesz a feladatod? Látod ezeket a kék kantákat ott a kontraszoba mellett? Azokat vízzel megtöltve kell utánunk hoznod, mert ma ürgét öntünk. A gyerekekkel fordult egyet a világ. Eszébe jutott az otthon melege, a rét, a mező, a meghitt barátok, akiket most nélkülözni kénytelen. A hivatás nagysága azonban, melyet jelenleg betöltött, hamarosan magához térítette, és bátran jelentette, hogy megértette a parancsot, majd megkérdezte: a belső vagy a külső kúrián öntik-e az ürgét? Majd meglátod, volt a felelet. – Nemsokára másik két nyolcadikos jelent meg a csengő alatt. Nem a szobákból, (hanem) az utca felől jöttek, előre megbeszélte terv szerint. Összenevettek, pár csendes szót váltottak, és kiadták az utasítást, hogy hozzak még legalább két-három kantát. A vízzel telt kantákat nagy csendben cipeltem fel a második emelet egyik sarokszobája közelébe, egy részét az árkaos oszlop mellé, más részét a lépcső fordulójában tartalékolva. Terv szerint a két jövevény az ajtó két oldalához állott fel egy-egy kanta vízzel, a harmadik, a széles mosolygású a lépcsőfordulóban helyezkedett el, hogy amikor a más kettő elvágja a visszavonulás útját, kedve szerint támadhasson a kék vízpuskákka. Rám az a feladat hárult, hogy az „ürgét” kicsaljam a szobából. Nemsokára nyílt az ajtó, de én akkor már a földszint felé rohantam a lépcsőkön.

Elképzelhetjük a további jeleneteket, melyek közé harsány kiabálások vegyültek. Végül is az ürgének sikerült visszavonulni zárt ajtók mögé, és a víztől csepegő támadók tehetetlen dühükben a kanta tartalmát az ajtó alsó nyílásán át utánaöntötték a szoba padlójára. Ebben már magam is segítségükre voltam. – Itt figyelhettem meg jobban a támadókat, mikor felhevült állapotukban lelkük kikönyökölt arcuk minden rejtett vonására; a csengőkezelő, a szélesen mosolygó, mint tartalék – a lépcsőfordulónál – látta, hogy ki hibája (tette lehetővé) a visszavonulás(t). Igazságot akart tenni a két civódó fél között. Ma is igazságot osztogat, mint bíró. A könnyen sérült sebe iránt melegen érdeklődött a kecses, könnyed mozdulatú jövevény. Ma igen jó nevű orvos. A másik jövevény pedig, akinek

szemjatekát sohasem feledhetem, egyre azt hajtogatta, én meg tettem a kötelességetem, pontosan végrehajtottam azt, amire vállalkoztam, se Ödöntől, se Feritől nem fogadom el a szemrehányásokat. Lelkiismeretes, hivatásának élő, elsőrendű tanár vált belőle. És az ürge? Az ürge nyelvész professzor lett, egyetemi katedrát töltött be. Az áldást hozó, jótékony húsvéti víz őt emelte a legmagasabb polcra¹.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Ezelőtt negyvenöt esztendővel a kolozsvári ref. kollégium falai közt lejátszódott diákcsőny alkalmával ismertem meg azt az ifjút, aki már akkor a kötelességteljesítést vallotta élethivatásának, akkor ismertem meg a későbbi tanárt és muzeális szakértőt, akinek emlékezetére ma ünnepet szentelünk. Az ő emlékezetére is jöttünk ma össze e politikától, felekezeti villongásoktól mentes intézmény falai között, hogy visszaidézzük emlékezetünkbe az Ő alakját, egyéniségét, és tanulságokat vonjunk le munkás életéből.

Elöttem a fiatalabb nemzedéknél szokásos elevenséggel rajzolódik ki az ünneplé alakja és lelkülete, melynek summája: egyfelől az egészségesen fejlett férfitípus, másfelől az öntudatosság a vállalt kötelesség értékelése és teljesítése terén, az önbírálatból fakadó aggodalmaskodásra való hajlandóság a munka kezdetén, de lendület, erő a kivételben, komoly, logikus fej a szellemi tornában, és szerénység az egész vonalon. Mint férfi, az államfenntartó elemek azon oszlop tagjai sorába tartozott, aki legjobban találta magát családjá, szép számú gyermekei körében, aki nagy lelki gyönyörűséggel újságolta barátai körökben a nagy családi eseményt, hogy „megszületett VI. László.”²

Jellemvonása volt – amennyire ismerhettem – bizonyos fokú zárkózottság, ha a közélet porondján játszódtak az események. A családjáért aggódó, nem agresszív természetű férfi lelkülete hozhatta magával e jellemvonást. Ott azonban, ahol külső elemektől függetlenebbül fejthette ki munkakörét, egyéniségének minden bélyegét rálehelte alkotásaira; mint tanár, a katedrán a hivatásszerűség, a belső kényszer hatása alatt látta el feladatát. Jóval többet adott, mint amennyit a „kötelességteljesítéssel” általában jelölni szoktunk, mert belső tűz is hajtotta a munkára³. Mint muzeális szakférfiú, az egyetemi katedra mellől hozta magával a szabványosnál jóval nagyobb, szélesebb látókört, a tanulmánytárgyába való elmélyedés szükségérzetét, a kitűzött cél eléréséig tartó lankadatlan munkakedvet⁴. – Lehetetlen megilletődés nélkül végigforgatni a múzeum újabb inventáriumát, mert ebből láthatjuk meg azt a mély szorgalmat, amellyel – vagy egymagában, vagy főleg CSUTAK Vilmos társaságában – községre járva összegyűjtötte a Múzeum gyűjtési terü-

letének etnográfai, numizmatikai és régészeti anyagát. Amikor pedig felvetődött előtte a kérdés, hogy az etnográfiai vagy a régészetet művelje behatóbban, a régészet mellett tört pácát. Nehány rövidebb lélegzetű archeológiai ásatás eredménye magával ragadta fogékony lelkét, és önként vállalta az erődi prehisztorikus telep fásztörő és felelősségteljes feltárását. Érezte, tudta, hogy az ásatások során feltáruló emlékekben több mint 4500 évvel ezelőtt letűnt világ elevenedik meg lelki szemei előtt, melynek szemléletében sok gyönyörűsége fog telni saját magának is, de tudta másrészt, hogy ennek a képnek önmagából való kivételése által gazdag okulására szolgálhat honfitársainak és az egész kultúrvilágnak. A múzeummal kapcsolatban kétségen kívül az erődi⁵ ásatások azok, melyek legbensőbbben, legegységibben kapcsolódnak LÁSZLÓ Ferenc nevével. Mikor pedig a gazdag anyag publikálását magyar, német, román, francia nyelven megkezdette, ezzel egyidejűleg magára vette a Székely Nemzeti Múzeum prehisztorikus anyagának teljes gondját, terhét, de egyben gyönyörűségét. Nyugodt lélekkel megállapíthatjuk, hogy ezen a téren is többet nyújtott, mint amennyire vállalkozott, és mennyit tudott volna még adni, ha a Gondviselő sors el nem szólítja a körünkből!

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Kiforrott egyéni vonások jellemezték már dr. LÁSZLÓ Ferencet, amikor másodszor volt alkalmam közelebről megfigyelni, most már muzeális munkakörében, erődi ásatásai során. Az első, ami meglepett a Tiszk-hegyen, a kényelemmel berendezett, tervszerűen elrendezett ásatási alkalmaság volt: a deszkákból összeállított *hosszú asztal*, deszkapadokkal kétoldalt és a *deszkasátor* deszkapadozattal. Én, aki ekkor már meglehetősen hosszú gyakorlatra tekinthettem vissza az ásatások terén, ilyet soha nem élveztem. Jegyzeteimet a földön ülve, térdemen készítettem. Eső után deszka vagy egy-két fadarab volt minden segédeszközöm e tekintetben. A Tiszk-hegyen az ásatások során előkerült emlékek *fatálcára* kerültek, és onnan a hosszú asztalra; nálam az ásott terület szélén csomókba felhalmozva várták a bepakolást azon módon, amint a földből kikerültek. A Tiszk-hegyen jórészt minden *mosott állapotban* jutott az asztalra és onnan ládába, papírcsomagokba. Én este a szállásomon dolgoztam át napi jegyzeteimet, LÁSZLÓ Ferenc az asztal mellett ülve napközben készíthette végérvényes jegyzeteit. Ő, ha akart, künn járhatott, én olyan több kilométer utat tettem meg fekvőhelyemig. Az egyetlen, amiben előnyben voltam Velem szemben, hogy az este folyamán ellenőrizhettem fényképfelvételeimet⁶.

Mélyen tisztelt Közönség! Óriási különbség a kivétel formájában: ott az elővígyázat, célszerű körül-

tekintés, szinte kényelmi intézkedések, itt a kényelem hiánya, a formával való nemtörődömség. – Azonnal láttam, hogy LÁSZLÓ Ferenc nem a mi, helyesebben nem csak a mi iskolánkat járta. Akkor nem gondolkoztam rajta, és nem kérdeztem Tőle, ma azonban jól sejtem, hogy valahol állandóbb jellegű ásatásnál (talán Tószezen vagy Cucuteniben) szerezte idevonatkozó irányelveit⁷. A természettudósoknak is módjában állhatott hasonló berendezkedésre példát látni. – Bármint is volt, kétségtelen, hogy kevés eszközzel és költséggel sokkal tisztább, tetszetősebb munkát biztosíthatott, mint én vagy azok, akik hasonló berendezkedéstől – bármi okból – eltekintettek. Nem akarom, mélyen tisztelt Közönség, az ünneplést előnyére magunk alatt vágni a fát. Ez az oppozíció főleg arra jó, hogy lássuk, milyen előnyöket biztosít e tekintetben egy eleve hosszú lefolyásúnak ígérkező ásatás⁸ azzal az ásatással szemben, melyet egy felszínen lelt agyagbögére vagy más tárgy nyomán kell foganatosítani. Ez utóbbinak természetéről a megkezdésekor még azt sem tudjuk, hogy a halál vagy élet birodalmába tartozik-e. Már a megkezdés napján kimerülhet vagy csak pár napi munkát ad, de eltarthat heteken át anélkül, hogy erről biztosítana. Az erődi lelet jellegével és rétegvizsgálataival nagyjában már tisztában voltak, amikor LÁSZLÓ Ferenc ásatásait megkezdette. Ennek megfelelően elővígyázattal rendelkezhetett és rendezkedett be, és ezáltal munkája eredményeit hamarabb biztosíthatta a szakemberek, a nagyközönség számára, és az utókor által is jól értékesíthető ásatási naplókat vezetett. – Mindenütt példás rend, lehető tisztaság. Minden ember saját munkakörét, a vett általános utasítások szerint, úgyszólván önállóan végezte. Ő, a munkavezető, tanult segítőtársaival vagy -társaival együtt a kritikusabb pontokon dolgozott készel-ásóval a kezében, de egyben szemmel tartotta az egész munkaterületet, és ott jelent meg, ahol a helyzet azt kívánta.

Megérkezésünkkor egyik lakóház belső berendezését tárták fel. Rövid, jellegzetes képet adott az ásatások eddigi eredményéről és a munkát csak akkor vették fel újra, amikor Ő maga is teljes figyelemmel ott lehetett.

Az ásatás meglepő külső formájával minden elismerést megérdemlő belső tartalom párosult. Az előző évben feltárt egyik lakóház területén a föld színétől az őstalajig átvágott föld függőleges metszetén magyarázta meg a telep többretegű voltát és annak jelentőségét. (Vetített fényképek az ásatásokról, azután a színes rajzokról, ásatási részletfelvételekről [lakóház berendezésével].) A felfedés alatt álló egyik lakóház berendezésének aprólékos, sok figyelmet, türelmet igénylő kibontása során szólt az egyes kultúrrétegek egymás fölé településének mikéntjéről, egymáshoz

kronológiai viszonyáról, melynek lényege az, hogy a 6-7. réteg Erősdön oly módon csoportosul, hogy egy vörössel jelzett és a (közvetlen) alatta levő sötét réteg egyidősök, illetve közel egyidősök (az elégett ház és a talaj, melyen az ember járt), és így a telep ott, ahol legtöbb (6-7) kultúrreteget mutat fel, három egymás után következő korból tartalmaz emlékeket. (Vetített képeken ennek esetleg bővebb magyarázata.)⁹

Tanulmányokban gazdag napot töltöttünk a Tyiszk-hegyen. A látottakat, hallottakat eszünkbe idézve méltán csatlakozhatunk PÁRVAN professzor véleményéhez, aki LÁSZLÓ Ferencről írt nekrológiájában öt mintaszertű ásátónak nevezte¹⁰.

Mélyen tisztelt Közönség! A kora reggeltől estig tartó ásátás vezetése testi és szellemi fáradalmakkal jár. Nem kevésbé fáradságos időt, nagyfokú türelmet és kitartást igénylő munka azonban a már hazaszállított anyagnak muzeális kezelése: tisztogatás, a földben széttörve talált edényrészek összekeresése, összeragasztása, stílris alapon való csoportosítása, szakszerű lajstromozása. Megboldogult LÁSZLÓ Ferenc valósággal mesteri módon oldotta meg ezt a feladatát is. A veleszületett kötelességérzet és a tárgykör iránti szeretet olyan munkára képesítette, mely becsületére válik a legjobb nevű hivatásos archeológusnak is. A Székely Nemzeti Múzeumnak egyik legnagyobb büszkesége és vonzóereje az erősi ásátás anyaga.

Harmadik nagy fázisa az ásátásoknak a publikálás. Szakszerűség, az anyag világos csoportosítása, a definíciók szabotossága, a leírás jellegzetessége, világos, élvezhető irány, a végső konklúzióknak tárgyi és kronológiai helytállósága világ-szakirodalmi viszonylatban is jellemzi LÁSZLÓ Ferenc tanulmányait, melyeket különböző szakfolyóiratokban tett közzé ásátásairól. Mélyen fájjalhatjuk, hogy idevonatkozó programját nem valósíthatta meg teljes egészében, hogy az ásátási anyagnak pl. rétegenkénti publikálása, melyet oly nagy szeretettel készített elő, még mindig várat magára, miután az Ő kezéből kihullott a toll. Jóska fia, aki több ásátásánál állandó segítőtársa volt, a legszebb reményekre jogosított e munka folytatása terén. Az Úristen azonban nem adta meg a lehetőségét annak, hogy az élet több iskoláját kijárt diplomás tanárú apai örökségébe lépjen a múzeumnál¹¹. LÁSZLÓ Ferenc helye már több mint egy évtizede betöltetlenül áll.

Az a munkakör, melyet az intézmény keretein belül betöltött, elmúlásával és a változott viszonyokkal nem a megmerevedés állapotába jutott, hanem emanációs viszonylatba került: a hangyaszorgalmú gyűjtést, az elsőrendű forrásokból, az ásátásokból való évenkénti jelentős gyarapodást, az anyag szakszerű publikálását felváltotta a már meglevő saját tartalomnak, az

önfénynek, erőnek a nagy publikum és szakkörök felé való zavartalan kisugárzása, mely termékenyítő hatását majd ilyen, majd olyan irányban érezette.

Mélyen tisztelt ünneplő Közönség! Minden intézmény életében vannak ilyen periodikusan visszatérő szakaszok. Ennek a múzeumnak (az) életében az alapítást követő időkből az a korszak képviselte az emanáló alapot, melyet boldog emlékü DOMJÁN István, majd pedig első szakképzett múzeumőre, az európai hírű NAGY Géza idejében élt át¹². A NAGY Géza muzeális és publikáló munkássága tette ismertté országszerte és jutatta európai viszonylatban is jó hírnévhez a Székely Nemzeti Múzeumot. A múzeum irodájában függő, szakállas férfit ábrázoló szerény fénykép az Ő nagy szellemét képviseli, mely méltán örökös ma is az ott folyó munka felett. Hogy az Ő munkássága által a múzeumnak jutott emanáló erő mennyiben járult hozzá ahhoz, hogy a múzeum ma saját palotájában díszlekedhet, azok tudnak megmondani, akiknek az anyagi áldozatokhoz lelkierőt, a fáradalmakhoz kitartást kölcsönözött a Rája, munkásságára való emlékezés.

A Székely Nemzeti Múzeum újabb emanáló erejét a CSUTAK Vilmos és LÁSZLÓ Ferenc nevéhez fűződő éra hozta össze, teremtette meg. Ez a két erő állandó motorként hatott a múzeum berendezésénél, anyagának gyarapításánál. Az egyik a fáradhatatlan, örökös külsővel teljes, mozgó és mozgóató erő, a másik a finoman reagáló, soha nem lankadó kötelességtudás, az abszolút érték, mely minden megmozdulásra egyénien, de mindig a múzeum érdekében felelt. – A két pólus szerencsésen egészítette ki egymást az intézmény javára. Mikor LÁSZLÓ Ferenc elmúlásával az egyik pólus kikapcsolódott, az eddigi külső intenzív munkát felváltotta a magába szálló belső munka, mely sok üdvös gondolat megvalósítására vezette magát az intézmény vezetőségét egyfelől, és áldozatos munkálkodásra készítette az intézményhez szellemi és lelki kötelekkel által fűzött intellektuális baráti táborát, másokban viszont az áldozatkészség lélekemelő momentumait csillogtatta meg, és váltotta valóra. – Az emanációs folyamat kedvező légkört teremtett az intézménnyel kapcsolatosan, messzire kihatólag. A néhai SZÁDECSKY Gyula egyetemi professzor vezetése alatt megindult és azóta is évenként megújuló nyári tanulmányi és gyűjtő kirándulások¹³ értékét valójában akkor tudjuk becsülni, ha tudjuk, hogy ezeknek az egy-két hetes kirándulásoknak a résztvevői, szervezői és éltetői Erdély¹⁴ magyar tanári karából rekvirálódnak, akik előre megállapított program szerint rendszeres munkaterv alapján indulnak körútjukra, és anyag, ismeretek gyűjtése mellett azt az

igen fontos célt is szolgálják, hogy a nagy publikum és az intézmény között a kapcsolat, az állandó jellegű érintkezés szükségességét ébren tartsák. Vagy nem az emanációs állapot termelte-e azt a légkört, melyben távoli vidékek nagy nevű specialistája élete munkásságának javarészt ajánlotta fel a múzeum számára? Az Arad vidéki DIÓSZEGHY-féle adományra gondolunk, amelynek már csak lehetősége is a múzeum vezetőségében újabb gondolatot szült: a természetrajzi osztályok javára, a jelenlegi néprajzi osztálynak *cottage* (kat' dzs) rendszer¹⁵ szerinti átszervezését. Az emanációs állapot szülte azt a kultúrkapcsolatot is a közönség és múzeum között, mely napról-napra bensőségesebbé lesz a múzeum égisze alatt rendezett hangversenyek és előadások révén. Se szere, se száma a jótékony belső tartalom fénykisugárzásának, ha részletekbe menően vizsgáljuk az állapotokat.

Ez a helyzet azonban nem tarthat örökké. A megszokottság, a kisugárzó erő lassú bár, de folyamatos gyöngülése kívánatosá teszi, hogy új, jelentős források nyíljanak meg a múzeum számára, hogy elsőrendű anyag révén oly hosszú emanációs állapot után új bor kerüljön a régi tömlőkbe. Hogy rendelkezék bőséges emanáló erővel, kívánatos, hogy legyen ennek a múzeumnak megújíthatósága, legyen feltámadása, legyen húsvéti ünnepe, hogy szolgálhassa a nemzeti, a hazai és az általános emberi művelődést és oktathassa a székelységet, mely annyi megértéssel, annyi jóakarattal kísérte eddigi útján. Legyen húsvéti az anyagszerzés terén, váljanak lehetővé számára a szakszerű ásatások, múzeumi gyűjtőutak úgy, mint történt abban az időben, mikor LÁSZLÓ Ferenc és CSUTAK Vilmos irányította a múzeum munkásságát, amikor az ő komoly, higgadt, lelkiismeretes, fáradhatatlan működésük révén évről-évre oly jelentősen gyarapodott állaga, melyből bőségesen jutott az emanációra. Ennek előfeltétele azonban, hogy a fiatalabb tanárnemzedék valamelyik tagja vagy annak tagjai jegyezzék el magukat a múzeum gondolatával oly bensőségesen, amint azt tették elődeik, és köztük különösen LÁSZLÓ Ferenc, aki gyönyörűségét találta a külső munkálatokban, aki az iskolai év fázisai után a reggeltől estig tartó ásatások és gyűjtés fázisait pihenészámba vette, aki jól felkészülve indult el muzeális pályáján, és a veleszületett és tanulmányai során kifejlett megfigyelő erő birtokában a legnehezebb feladatokat is könnyedséggel oldotta meg. Bizonyos fokú szaktudás, bizonyos mértékű előtanulmány nélkül szakszerű ásatások vezetésére nem vállalkozhatunk. Az, aki ásadni akar, kell, hogy előbb maga is részt vegyen tapasztalt ember vezetésével álló ásatásban, kell, hogy szívesen fogadjon ennek általános irányításait, és elsajátítsa az anyag

muzeális kezelésének módozatait¹⁶. A szakszerűen felkészült egyént a múzeum gyűjtőterületén eszközöndő ásatások vezetésére a múzeumok ügyeit intéző állami legfőbb hatóság is örömmel fogadja. Nem fog akadályokat gördíteni a múzeum eszméjét helyesen szolgáló helyi jellegű vállalkozások elé, sőt erkölcsi támogatásban¹⁷ is részesítheti a vidéki múzeumot. Ezek az irányelvek lebegjenek szemünk előtt, amikor a múzeum munkakörének megújíthatóságát, feltámadását kívánjuk az emlékezésnek szánt ez ünnepélyes pillanatban. A szakszerű vezetést – jól emlékezünk rá – a legfelsőbb helyen is ismételt elismeréssel honorálták, amikor Ófelsége I. Ferdinánd román király ismételt legmagasabb látogatásaival¹⁸ tüntette ki a múzeumot. Szakszerűség nélkül alig képzelhető el a feltámadásnak az a formája, melyről fennebb szólottunk. PRUS az öreg Ramszesz fáraónak ilyenféle tanácsot ad a szájába fia számára: „Édes fiam! mikor birodalmam beutazod, hogy meggyőződj annak állapotáról, legyen nyitva a szemed mindig, mint a halnak, és hegyezd a füled, mint az okos számár.”¹⁹ A szakszerűség ezeknek az elveknek betartása mellett pár hét alatt testet ölthet, ha alkalma van az illetőnek szakszerű ásatások megfigyelésére és tanulmányozására ennyi idő odaadó lélekkel fordítani. – A fiatal, tettekbe kész erő ma még nem áll a múzeum rendelkezésére, mert a már megérett gyümölcs váratlanul, hamar pusztult el. E pusztulás nyomán támadt űr betöltésére még idő sem volt, hisz az apát – akiről ma emlékezünk – a fia, LÁSZLÓ Jóska mint kész, meglelt ember csak most követte az elmúlásba. A mutatkozó űrért tehát senkit sem terhel felelősség. – Érzem gyöngeségemet, amikor a megújíthatóság szükségességének hangoztatására és az odavezető legrövidebb és legbiztosabb út megjelölésére vállalkoztam. A helyzet kényszere alatt azonban el kellett hangzódjon az őszinte, baráti szó, ha mégoly erőtlen volna is az.

Mélyen tisztelt ünneplő Közönség! Az elismerés, az őszinte hála legnagyobb mértékével illetük dr. LÁSZLÓ Ferenc emlékét. Róla való megemlékezésünk teremjen új, látható munkaerőt: az ő munkássága nyomán a lelkek mélyén itt-ott szunnyadó csíra hadd öltönn testet, támadjon minél előbb méltó utóda a múzeumi eszmét jó kedvvel, ambícióval, lelkesedéssel, benső szeretettel felkaroló egyéniséggel személyében, hogy lehessen – minél előbb – e múzeum ősrégészeti osztályának is tárgyi megújíthatósága, legyen alkalma kimeríthetetlen emanáló erő gyűjtésére, tartalékolására. A nagyközönség intellektuális és földet, erdőt művelő osztályát éppen úgy, mint az iparos elemét, ez ünnepélyes pillanatban arra kérem, sohase feledje el, hogy ennek az intézménynek, mely közös

10. [Vasile PÁRVAN], *Nécrologe, Dacia*, I, 1924 (1927), 368. Lásd még: LÁSZLÓ Attila, **Vasile PÁRVAN levele LÁSZLÓ Ferenc halálára**, *Korunk*, 1969, 12. sz., 1864–1865.

11. LÁSZLÓ József, LÁSZLÓ Ferenc második fia (1902–1932) édesapja nyomdokába lépett, úgy is, mint a Mikó Kollégium természetrajz-szakos tanára, s úgy is, mint a Székely Nemzeti Múzeum őre. LÁSZLÓ Ferenc méltó utódát látták benne, ám tehetsége nem bontakozhatott ki. Alig 30 éves korában önkézzel vetett véget életének. Munkásságának rövid méltatása: KÓNYA Ádám, **A MIKÓBÓL INDULTAK...**, Sepsiszentgyörgy, 2000, 63–64.

12. KOVÁCS István megállapítása némi pontosításra és kiegészítésre szorul. A Székely Nemzeti Múzeum első őre a CSEREY-gyűjteményt addig gondozó VASADY NAGY Gyula volt. 1881-ben, VASADY halála után a Magyar Nemzeti Múzeum szakképzett régész-munkatársa, NAGY Géza (1855–1915) lett a Székely Nemzeti Múzeum múzeumőre. Munkatervében világosan megfogalmazta, hogy a múzeum „elsősorban is arra van hivatva, hogy a székelyekre vonatkozó mindennemű emlékek tárháza legyen, éspedig nemcsak vásárlás, hanem rendszeres ásatások útján” (lásd: CSUTAK Vilmos, **A Székely Nemzeti Múzeum alapítása és gyűjteményeinek ötvenéves fejlődése. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára**, Sepsiszentgyörgy, 1929, 14). Terveit, főképp anyagiak híján nem valósíthatta meg maradéktalanul, de közleményeivel, a *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője* első két kötetének (1890, 1891) kiadásával felkeltette a tudományos körök érdeklődését a fiatal intézmény iránt. Idevágó fontosabb munkái: **A Székely Nemzeti Múzeum őskori gyűjteménye. Archaeologiai Értesítő**, Budapest, 1882, 28–32; **A Székely Nemzeti Múzeum története. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője**, II, 1891, 3–39; **A Székely Nemzeti Múzeum ismertetése**, uo., 41–67. NAGY Géza 1890-ben visszatér Budapestre; átveszi a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti osztályának vezetését. Távozása után, 1890 szeptemberétől a MIKÓ Kollégium tanári karából választott két múzeumőr irányította a múzeumot. A KOVÁCS István is említette DOMJÁN István tizenegy esztendőn át, 1902-ben bekövetkezett haláláig látta el hűségesen feladatát. A másik múzeumőr személye azonban gyakorta évente változott, ami kedvezőtlenül befolyásolta a múzeum tevékenységét. A változás akkor következett be, amikor 1901-ben LÁSZLÓ Ferenc veszi át ezt a tisztséget és múzeumőr társaival (1907-ig ZAYZON Ferencsel, 1908-tól CSUTAK Vilmossal) együtt a múzeum odaadó munkatársai lesznek. Lásd: LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...** 15–16, további irodalommal. A „NAGY Géza idejében” szövegrész a gépelt kéziratban „NAGY Géza munkaidejében” formában szerepel.

13. A Múzeum 1928-ban, majd 1934–39-ben évente megszervezett székelyföldi kutatóútjait elsősorban BÁNYAI János geológus, részben pedig KÖNCZEY Gerő biológus szervezte. Az első út névleges vezetőjének valóban a nagy tekintélynek örvendő kolozsvári geológus SZÁDECCZYKY kérték fel, és ő haláláig lelkes támogatója volt az ügynek

14. Az első megfogalmazásban: Ardeal. Vö. 5. jegyzet.

15. Cottage-rendszer: a (főleg) néprajzi gyűjtemények különálló épületekben-parasztházakban, falumúzeum-szerűen történő bemutatása. A Múzeum skanzen-részlegét létrehozni a Csíki házat 1932-ben vásárolják meg és 1934-ben kerül tető alá, de a telket, ahová felállítják, már 1930-ban megvásárolják, KÓS Károly figyelmeztetésére. DIÓSZEGHY felajánlása, illetve adománya csak 1931-ben történik, de a múzeum fejlesztésében a legnagyobb gondot valóban a tűzsfűlöltés beállta jelentette ezekben az években, ami a természetrajzi részleg esetében is megoldást követelhetett.

16. KOVÁCS István kéziratában itt egy kihúzott mondat következik: „[LÁSZLÓ] F[erenc] mindkét iskolát kijárta, mielőtt ásatásait az erdősi Tyiszk-hegyen megkezdte.”

17. Első megfogalmazásban „... sőt erkölcsi (és ha kell / indokolt esetben anyagi) támogatásban is...”

18. Ferdinánd király látogatásáról lásd: LÁSZLÓ Ferenc, **Táj és tudomány...** 37. Lásd még TIBOLDI Zoltán közlését (*Romániai Magyar Szó*, 1996. február 17–18.) és LÁSZLÓ Attila kiegészítéseit (uo., 1996. március 23–24.).

19. KOVÁCS István itt Boleslav PRUS lengyel író (1847–1912) **A fáraó** című regényére utal.

Köszönetnyilvánítás

A közlést az ARANY János Közalapítvány („Centrumok, 2001” program) támogatata. Ezúton is köszönjük.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve a megemlékezés szövegét, kötet szerkesztési szempontok indokolták. **Szerk. megj.**)

**Comemorare inedită despre
Francisc LÁSZLÓ din 1937**
(Rezumat)

Ștefan KOVÁCS (1880–1955), marele arheolog transilvănean, avea legături strânse cu Sf. Gheorghe, cu Muzeul Național Secuiesc de acolo, cu marii directori ai acestuia, Francisc LÁSZLÓ și Vilhelm CSUTAK. În 1937 Muzeul, intenționând să-i comemoreze pe cei doi, îl roagă pe Ștefan KOVÁCS să țină o prelegere despre LÁSZLÓ. Până la urmă comemorarea nu are loc și textul rămâne uitat în arhiva muzeului. Despre Francisc LÁSZLÓ este binecunoscut că lui i se datorează faima europeană a instituției, totuși, acest text inedit aduce noutăți semnificative. Consideră că metoda utilizată de savantul sântugheorghean se poate considera mai degrabă o școală aparte decât o preluare a metodei prestigioasei școli clujene de arheologie a lui Béla PÓSTA. Pe de altă parte se fac numeroase precizări, valabile și azi, vizavi de cauza muzeologiei, iar evaluarea rezultatelor interbelice ale Muzeului Național Secuiesc constituie de asemenea o noutate. **(Red.)**

**Unedited Commemoration about
Ferenc LÁSZLÓ
from 1937**
(Abstract)

The renowned Transylvanian archaeologist István KOVÁCS (1880–1955) was tightly bound to Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe, Romania), with the Székely National Museum there, with its famous directors, Ferenc LÁSZLÓ and Vilmos CSUTAK. In 1937 when the museum intended to commemorate the two, István KOVÁCS was asked to lecture about LÁSZLÓ. The commemoration did not take place and the text was left and forgotten in the archives of the museum. It is known about Ferenc LÁSZLÓ that the European fame of the museum is bound to his name, however this unedited text brings significant news. It is considered that the methods used by the man of science from Sepsiszentgyörgy may be rather seen as a processing of the methods of the famous school of archaeology of Béla PÓSTA (Kolozsvár/Cluj). On the other hand various statements were made, which are still valid today, regarding the aspects of museology and the evaluation of the results between the two World Wars of the Székely National Museum also represents news. **(Edit)**.

1. ábra Dr. LÁSZLÓ Ferenc (1873–1925)

